

İKTİSAT POLİTİKASI TERCİHLERİNİN SEKTÖRLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 1980 ÖNCESİ TÜRKİYE

Impact Of Economic Policy Choices On Sectors In Turkey Before 1980

Arş. Gör. Çiğdem ÇADIRCI

Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat Bölümü, Şanlıurfa/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1602-3103>

Arş. Gör. İlknur Yeşim DİNÇEL

Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat Bölümü, Şanlıurfa/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6367-7949>

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'nin kuruluş yıllarından neo-liberalleşme sürecine giden 1923-1980 dönemi iktisat politikalarının tarım ve sanayi sektörleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nden devralınan iktisadi yapının bağımsız şekilde işlerlik kazanabilmesi için İzmir İktisat Kongresi ile başlayan politika yapım süreci devletçi, liberal, planlı iktisadi yapı gibi farklı politikalar ile devam etmiştir. 1923-1980 dönemi Türkiye'sinde uygulanan iktisat politikalarına bakıldığında; karakteristik özelliklere sahip olduğu, ortalama 10 yıllık ömür ile global ekonomideki gelişmelerin yanı sıra ülkedeki siyasi konjonktürün de etkisi sonucu dönem dönem popülist politika tercihlerinin hakim olduğu dikkat çekmektedir. İç ve dış faktörlerin de etkisiyle şekillenen iktisat politikalarının tarım ve sanayi sektörlerinin gelişimi üzerindeki etkisinin dönem bazında analizi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, İktisat Politikaları, Tarım Sektörü, Sanayi Sektörü

ABSTRACT

In this study, to the establishment year from the neo-liberalization process in Turkey, the 1923-1980 period, the effects of economic policies on agriculture and industrial sectors were examined. The economic policy-making process that started with the İzmir Economy Congress to make the economic structure taken over from the Ottoman Empire operate independently; it continued with different policies such as statist, liberal, and planned economic structure. When it looks at the economic policies in the 1923-1980 period; It is noteworthy that, with its average 10-year life span, the developments in the global economy, as well as the influence of the political conjuncture in the country, dominate populist policy choices from time to time. It is aimed to analyze the effects of economic policies, which are shaped by the effects of internal and external factors, on the development of agriculture and industry sectors periodically.

Key Words: Turkish Economy, Economic Policies, Agriculture Sector, Industry Sector

1.GİRİŞ

Türkiye Ekonomisi, kurulduğu tarihten günümüze kadar, alınan karar ve reformların etkisiyle birçok değişim yaşamıştır.

1923 yılında elde edilen askeri başarının ardından iktisadi bağımsızlığın da sağlanması hedeflenerek İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Kongrede çiftçi, işçi, sanayici ve tüccar kesimden oluşan delegeler konseyi ile iktisadi altyapı oluşturulmak amaçlanmıştır. Kongrede alınan kararlar doğrultusunda devletin ekonomideki rolü geri planda tutulmuş ve özel sektörün öncülük ettiği liberal politikalar izlenmiştir.

1929 yılında dünya ekonomisinde etkisi hızla yayılan Büyük Buhran Türkiye'de de etkisini göstermiş ve iktisat politikalarında Keynesyen görüş ağırlık kazanmıştır. 1929-1945 dönemi hem Büyük Buhran hem de II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle ulusal ekonominin temellerinin atıldığı bir süreç olmuştur.

1950'li yıllarda çok partili sisteme geçilmiş, devletçilik ilkesi yerini "karma ekonomi" anlayışına bırakmıştır. Devlet bu dönemde girişimci sınıfın oluşması için yatırımlar yapmıştır. İthal ikameci sanayi

anlayışı bu dönemde ön plana çıkmıştır. Marshall Planı, NATO üyeliği ve çiftçi kökenli burjuvazi sınıfın etkisi ile Türkiye Ekonomisi dışı açılma sürecine girmiştir.

1963 yılı ise Türkiye’de planlı ekonomi dönemi başlangıcı olmuştur. Beş yıllık kalkınma planlarının hazırlandığı bu süreçte, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda amaç “milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararına öncelik gözeterek yönetmek ve iktisadi, sosyal, kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek” olarak ifade edilmiştir.

1980 yılına gelindiğinde ise iktisat politikalarının köklü bir değişime uğradığı görülmüştür. Dünya ekonomisi 1971 yılında Bretton Woods Sistemi’nin terkedilmesine sahne olmuş ve dalgalı döviz kuruna geçilmiştir. 1979 ve 1980 yıllarında petrol fiyatlarındaki artış ile dünya genelinde enflasyon yükselişe geçmiştir. Sürecin Türkiye Ekonomisi’ndeki yansıması ise yüksek işsizlik, yüksek enflasyon ve karaborsa olarak kendini göstermiş ve 24 Ocak 1980 kararlar ile Türk Lirası devalüe edilmiştir. 24 Ocak kararları ile özel sektörün ağırlıklı olduğu, arz ve talep dengesine göre fiyatların belirlendiği, devlete denetleyici ve düzenleyici rol verildiği bir dönem başlamıştır. Bunun yanı sıra dışı dönük sanayileşme modeli benimsenmiş, ihracat teşvik mekanizması kurulmuş ve kambiyo rejimi yumuşatılmıştır. 1980 yılı, dünya ekonomisinde 1970’lerde başlayan neo-liberal politikaların Türkiye’de resmen uygulamaya konulduğu dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

1923-1980 dönemi Türkiye’sine genel olarak bakıldığında; uygulanan iktisat politikaların temel dinamiklerinin karakteristik özelliklere sahip olduğu, politikaların ortalama 10 yıllık ömrü olduğu, dönem dönem popülist politikaların da etkisi ile toplumun farklı kesimlerine ayrıcalıklar verildiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından neo-liberalleşme sürecine giden 1923-1980 dönemi iktisat politikalarının yapısal özelliklerini ve tarım ve sanayi sektörleri üzerindeki etkilerini incelenmiştir.

2.1980 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE’DE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI

Cumhuriyetin ilanı ile savaştan çıkmış ve yeni kurulmuş bir devlet olan Türkiye’de uygulanan iktisat politikaları incelendiğinde dönemler arasında ciddi farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir.

1923-1930 yılları arasında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun iktisat politikası seçiminde temel alındığı, 1930-1939 yılları arasında devletçi politikaların ön plana çıktığı, 1940-1950 yılları arası II. Dünya Savaşı sırasında savaş ekonomisinin etkisiyle uygulanan fiyat kontrolü ve meydana gelen olumsuz koşullar nedeniyle iktisat politikalarının değiştiği, 1950-1960 yılları arası çok partili sisteme geçilmesiyle ekonomi anlayışında değişikliklerin yapıldığı, 1961- 1979 yılları arası planlama anlayışının hakim olmasıyla kalkınma planlarının hazırlanmaya başlandığı dolayısıyla köklü değişimlerin olduğu önemli dönemler yaşanmıştır. Bu dönemler taşıdığı özellikler bakımından benzerlik gösterse de yapısal olarak birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Bu açıdan, dönemlerde uygulanan iktisat politikalarının özelliklerini ve iktisadi sonuçlarını incelemek önemlilik arz etmektedir.

Tablo 1: Türkiye Ekonomisi’nin Dönemsel Sınıflandırılması (1923-1980)

Hakim Anlayış	Dönem	Temel Özellik
Atatürk dönemi: Liberal Politika Anlayışı	1923-1930	Cumhuriyetin kuruluşu ve İktisat politikalarının belirlenmesi.
Devletçi Politika Anlayışı	1930-1939	Liberal politika anlayışından devletçi politika anlayışına geçilmesi.
Savaş Ekonomisinin Yaşandığı Dönem	1940-1950	II. Dünya Savaşı sırasında savaş ekonomisinin etkisiyle fiyat kontrolü ve meydana gelen olumsuz koşullar.
Serbest Piyasa Ekonomisi Anlayışı	1950-1960	Çok partili sisteme geçilmesiyle ekonomi anlayışında değişiklikler.
Planlamacı ve İthal İkameci Anlayış	1961-1979	Planlama anlayışının hâkim olmasıyla kalkınma planlarının hazırlanmaya başlanması.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1’de 1923-1980 dönemi Türkiye Ekonomisi’nde hakim olan anlayışlar sırasıyla gösterilmiştir. Politikaların süreklilik arz etmediği, ortalama on yıl sonra politikanın yön değiştirdiği dikkat çekmektedir.

2.1. 1923-1930 Dönemi İktisat Politikaları

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1930 yılına kadar liberal politika anlayışı hâkim olmuştur. 1923 yılında 17 Şubat- 4 Mart tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Kurtuluş

savaşı sonrasında toplanan bu kongre Türkiye ekonomisinin alacağı yeni yapıyı ortaya koymuştur. Bu nedenle toplanan kongrenin amaçlarından biri tüccar, sanayici, işçi ve çiftçi sınıflarının sorunlarını ortaya koymak ve çözüm önerileri sunmak olmuştur.

Bu kongrede ekonominin düzenlenmesine ilişkin birtakım kararlar alınmıştır. Bu kararlar (Parasız ve Eroğlu, 2017: s.5);

- ✓ Aşar vergisinin kaldırılması,
- ✓ İşgücü çalışma süresinin günlük sekiz saat olarak belirlenmesi,
- ✓ Koruyucu gümrük tarifelerinin kabul edilerek, bu alanda dış müdahalelerin reddedilmesi,
- ✓ Ticaret Bankasının kurulması,
- ✓ Limanlara kabotaj hakkı tanınması,
- ✓ Sanayi Bankası'nın kurulması,
- ✓ Sendika hakkının tanınması,
- ✓ İş kazasına mazur kalanların hayatlarının işveren ve kurumlar tarafından güvenceye alınması,
- ✓ Yabancılarla ayrıcalıklı haklar verilmemesi,
- ✓ Temettü vergisinin gelir vergisine dönüştürülmesidir.

Bu kongrede alınan kararlar, henüz kurulmuş bir devlet olarak, Türkiye Ekonomisi'nde uygulanacak iktisat politikalarının belirlenmesi neticesinde ekonomik yapısının şekillenmesinde yol gösterici özelliğe sahip kararlar olması nedeniyle önemlidir.

Tablo 2'de 1930'a kadar olan dönemde tarım ve sanayi sektörü ile GSYİH büyüme oranı verilmiştir. Hasılanın birbirini takip eden yıllar içinde dalgalı bir seyir izlediği bu dönemde, tarım sektörünün gelişimi dikkat çekmektedir.

Tablo 2: 1924-1930 Dönemi Sektörler ve GSYİH'nin Büyüme Oranı (%)

Yıllar	Sektörler		GSYİH
	Tarım	Sanayi	
1924	27,2	-7,1	14,6
1925	5,6	17,9	12,5
1926	31,8	14,8	18,2
1927	-30,9	19,4	-12,7
1928	19,2	-0,6	10,8
1929	42,6	3,8	21,5
1930	-3,9	12,7	2,5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistik Göstergeler (1923-2006).

Bu dönemde Türkiye ekonomisinin yapısal özelliği itibarıyla tarım sektörünün öncelikli alan olmasında alınan kararların etkisi de önemlidir. İzmir İktisat Kongresi'nde tarım sektörü için önemli kararlar alınmıştır. Kongre sonrasında Aşar vergisinin kaldırılarak yerine daha uygun bir vergi konulması konusunda mutabık kalınmış, bütün tarımı ve ticareti serbest bırakılmış ayrıca 1929 yılında tarımın verimini arttırmak için yeni araç ve makinaları kullanma eğilimi doğrultusunda tarımsal makine ve kredi ithalatını koruyucu önlemler alınmıştır (İncekara, 2014, s.170). Bunların yanı sıra Ziraat Bankası yeniden düzenlenmiş ve 1924 yılında Ziraat Vekaleti adı altında bir bakanlık kurulmuştur. Alınan önlemler tarım sektörünün sorunlarının çözümüne önemli katkılar sağlamıştır. Aşar vergisinin kaldırılarak yerine nakdi vergi konulması ile mali reform olarak kabul edilmiş ve aşar vergisi olarak alınan ürünler piyasaya yönlendirilmiştir (İncekara, 2014: s.170). Alınan kararın tarım sektörünün gelişimine sağladığı olumlu katkı Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2'de dikkat çeken diğer bir nokta ise; GSYİH büyüme hızı ile tarım sektörünün eşanlı olarak değiştiğidir. 1923-1930 Türkiye ekonomisinin yapısal özellikleri incelendiğinde tarım sektörünün öncelikli alan olması ve tarım sektörü üzerinde yapılan düzenlemeler gereğince tarım sektörü ve GSYİH büyüme hızı arasında bir ilişki olduğu görülmektedir.

Bu dönemde devlet sanayi alanında özel sektörü teşvik etmek amacıyla 1913-Teşvik-i Sanayi Kanununu geliştirerek, 1927 yılında yenilenmiş Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarmıştır. Kanuna göre, sanayi sektörü belirli sınıflandırmalara tabi tutulmuş ve bu sektöre önemli teşvikler sağlanmıştır. Bu teşviklere nakliye bazı kolaylıklar sağlanması, gümrük vergisinde indirim, sübvansiyonlar ve bazı malzeme ve makinelerin gümrüksüz ithali gibi kolaylıklar örnek olarak gösterilebilir (Ülgen, 2005: s.62). Sanayi sektörünün

iyileştirilmesi amacıyla yapılan düzenlemelere rağmen bazı yıllar hariç hedeflenen gelişimi sağlayamadığı görülmektedir.

Özetle, 1923-1929 dönemi İzmir İktisat Kongresi aracılığıyla geniş bir projeksiyon ile iktisadi ve sosyal bir toparlanma bilinci yaratılmak istenmiştir. Kongrede milli iktisat politikasının gerekliliği ve önemi vurgulanmıştır. (Tufan, 1997: s.50). Alınan kararlar özel sektör öncülüğünde, devletin teşvik ve himayeleri sağlaması ve düzenleyici müdahaleler yapması olarak belirlendiği görülmektedir. Bu dönemde yerli yatırımcıların yetersiz olması, istenilen girişimci düzeyine ulaşılamamasına ve yabancı sermaye yatırımlarında arzu edilen seviyede artış sağlanamaması devletin ekonomideki rolünün gözden geçirilmesini gerektirmiştir.

2.2. 1930-1939 Dönemi İktisat Politikaları

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran, Türkiye Ekonomisi üzerinde de etkili olmuş ve iktisat politikası anlayışında değişikliğe gidilmiştir. Büyük Buhran'ın etkisiyle piyasa ekonomisinin belirsizliği ve yerli sanayinin yetersiz kalması neticesinde 1930-1939 yılları arasında Türkiye Ekonomisinde devletçilik anlayışı hakim olmuştur (Boratav, 2004: s.68). Aslında 1930'lı yıllar Türkiye Ekonomisi için devletçilik anlayışının başlangıç tarihi olması nedeniyle önemli bir dönemdir. Bu dönemde dünyada hâkim olan Keynesyen politikalar ile benzerlik gösteren biçimde devletin ekonomi üzerine doğrudan müdahale etmesi, devletin iktisadi işletmeler kurması, temel tüketim mallarının yurtiçinde üretimine geçilmesi ve kalkınma planlamalarının hazırlandığı görülmektedir (Sezen,1999: s.149).

Ayrıca Bu dönemde dış ticaret ve kambiyo rejimleri denetlendiği fakat iç ekonomiye dönük müdahalelerin yapılmadığı görülmüştür. Kambiyo işlemleri 1930 yılında kurulan Merkez Bankası'na devredilmiş ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ile kambiyo rejimini kararnamelerle düzenleme yetkisi ise hükümete verilmiştir. İktisat politikasında anlayışın değiştiği bu dönemde, yabancı sermayeye karşı da olumsuz bir tavrın hâkim olduğu görülmüştür (Boratav, 2004: s.68).

1929 yılını Türkiye açısından değerlendirirken hem 1929 Büyük Buhranı hem de Lozan Antlaşması'nın gümrük tarifelerinde değişiklik yapmayı kısıtladığı 5 yıllık sürenin bittiği yıl oluşu göz önünde tutulmalıdır (Pamuk, 2014: s.186). Bu kısıtlamalar dış ticaret dengesini sağlamada Türk hükümetinin özgür karar alabilmesini engellemiş, 1929 sonrasında ise dış ticaret açığı azaltılarak denge kurulabilmiştir (Aysan, 2013: s.71). Lozan Antlaşması'nda gümrük tarifelerinde değişikliği kısıtlayan şartın süresinin dolması ile ipelik, kumaş, un, şeker, deri, ağaç gibi gelişme aşamasındaki endüstrileri korumak amacı ile gümrük vergileri ciddi oranda arttırılmıştır. Tablo 3'te gümrük vergilerinin ithalata oranındaki değişim yıllar itibariyle görülmektedir. Lozan Antlaşması'nın etkisiyle oluşan gümrük vergisi değişimi Tablodan da izlenebilmektedir.

Tablo 3: Gümrük Vergisi ile İthalattan Alınan Gümrük Vergisi ve Diğer Vergi Gelirleri Toplamının İthalata Oranı

Yıllar	Gümrük Vergisi	İthalattan Alınan Tüm Vergiler	Yıllar	Gümrük Vergisi	İthalattan Alınan Vergiler
1926	0,15	0,26	1939	0,29	0,38
1927	0,14	0,28	1940	0,28	0,48
1928	0,15	0,29	1941	0,33	0,49
1929	0,16	0,26	1942	0,21	0,28
1930	0,38	0,38	1943	0,15	0,21
1931	0,35	0,35	1944	0,12	0,17
1932	0,45	0,45	1945	0,14	0,19
1933	0,50	0,54	1946	0,12	0,19
1934	0,38	0,49	1947	0,21	0,27
1935	0,42	0,56	1948	0,17	0,21
1936	0,51	0,63	1949	0,16	0,23
1937	0,46	0,59	1950	0,16	0,22
1938	0,33	0,41			

Kaynak: Tezel, 2015: s.194.

1934 yılında I. Beş Yıllık Sanayileşme Planı (BBYSP) uygulanmıştır. Bu planın başlıca amaçları; yerel ve bölgesel olarak tarım üretimine ve doğal kaynaklara dayanan sanayi birimlerinin kurulması, temel tüketim mallarının yerli olarak üretimine öncelik verilmesi, sanayi işletmelerinin kuruluş yerleri seçiminde

hammadde ve işgücü kaynaklarına yakın olmasıdır. BBYSP’de sanayinin kurulacağı alanlar dokuma, maden işletme, kâğıt, kimya, taş- toprak olarak beş gruba ayrılmıştır. Fakat bu plan, sadece sanayi sektörünün gelişimini esas aldığı için makro plan niteliği taşımamaktadır. Tablo 4’te 1930-1939 dönemi sektörlerin ve hasılanın büyüme oranı verilmiştir. Sanayiye yönelik olarak atılan adımların karşılık bulduğu görülmektedir.

Tablo 4:1930-1939 Dönemi Sektörlerin ve GSYİH’nin Büyüme Oranı (%)

Yıllar	Sektörler		GSYİH
	Tarım	Sanayi	
1930	-3,9	12,7	2,5
1931	14,3	14,2	8,2
1932	-28,8	17,8	-10,6
1933	22,1	19,0	15,5
1934	2,7	13,8	6,3
1935	-6,1	-0,1	-3,0
1936	54,1	-3,4	23,1
1937	-3,5	10,3	1,5
1938	5,4	15,7	9,5
1939	3,8	16,7	6,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistik Göstergeler (1923-2006)

BBYSP’e ek olarak, II. Beş Yıllık Sanayileşme Planı (İBYSP) hazırlanmıştır. Birinci planın devamı niteliğinde olarak, ilk plandan farkı ara ve yatırım malları üretimine öncelik vererek bunlara ilaveten madencilik, limanlar, elektrifikasyon gibi altyapıyı dikkate almasıdır. Planlar çerçevesinde temel tüketim mallarının yerli üretimle karşılanması amacına büyük ölçüde ulaşılmıştır. Bu süreçte sanayi üretimi büyük ölçüde gelişmiştir. En önemli gelişme ise dokuma sanayinde görülmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2010: s.60). 1930’lı yılların ortalarından itibaren Sümerbank, Etibank gibi kuruluşların kurulması devletin demir ve çelik, tekstil, şeker, cam, çimento ve madencilik gibi sektörlerde öncü konuma gelmesiyle sonuçlanmıştır. Fakat II. Dünya Savaşı nedeniyle II. Beş Yıllık Sanayileşme Planı (İBYSP) uygulanamamıştır (Pamuk, 2014: s.189).

Bu bağlamda devletçilik anlayışının hâkim olduğu bu dönem incelendiğinde hazırlanan sanayileşme planlarının sektörlerin ve GSYİH’nin gelişimi üzerinde olumlu katkılar sağladığı ve önemli olduğu görülmektedir. Ancak BBYSP’nin devamı niteliğinde olan İBYSP tam olarak uygulanabilseydi, sektörlerin gelişiminin daha hızlı olması beklenmekteydi. Zira ara ve yatırım malları üretimine öncelik verilen sanayileşme stratejinin benimsenmesi ile sanayinin ihtiyacı olan girdilerin yurtiçinde üretilmesi sağlanmış olacaktı.

2.3. 1940-1950 Dönemi İktisat Politikaları

Türkiye 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşına katılmamasına rağmen savaş ekonomisinin oluşturduğu olumsuz etkileri yaşamıştır. Savaşların tarımsal üretim bakımından gelişmiş ekonomiler ve gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkileri birbirlerinden farklı görülmektedir. Örneğin; gelişmiş ülkelerde tarımsal yapılar daha esnektir. Dolayısıyla gerektiği zaman bir girdinin yerine diğer bir girdiyi ikame ederek üretimin değeri savaş öncesi düzeylere yakın tutulabilir. Fakat az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde, tarımda sınırlı sayıda girdi kullanılmasından dolayı herhangi bir girdinin eksilmesi büyük sorunlar oluşturabilmektedir (Pamuk, 2014: s.202).

Türkiye’de II. Dünya Savaşı esnasında devletin milli kaynakların büyük bir bölümünü savunma harcamalarına ayırması ve genç yaşta erkek nüfusunun büyük çoğunluğunun silahlı kuvvetlere alınması üretim hacminin ve tarımsal çıktının olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Gıda ve hububat talebin artması sonucunda ise bazı ürünlerin tüketimi karneye bağlanmıştır (Tufan, 1997: s.52).

Bu dönemde, milli gelir önemli oranda düşmüş, kaynaklar yetersiz olmasından dolayı devlet kontrolleri arttırılmıştır. Bu kontroller ile özel sektör mallarının devlete satılma zorunluluğunun yanı sıra bazı özel teşebbüslere el konulmuştur. Ayrıca kamu harcamalarının milli gelirin %15’ne ulaşması ve bu harcamaların bir kısmının Merkez Bankası’ndan karşılanması enflasyonun artmasına neden olmuştur. Ayrıca üretim ve ithalat darboğazları da enflasyonu arttırıcı etkilerde bulunmuştur (Pinar, 2014: s.315).

Savaş döneminde uygulanan iki kanun, dönemin iktisat politikaları hakkında genel bir çerçeve sunmaktadır: 1942 Varlık Vergisi Kanunu, 1943 Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu. Bu kanunlardan savaş

yıllarının olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu'nu doğuran sebepler; savaş nedeniyle artan masrafların emisyon ile karşılanması sonucu oluşan enflasyon, genç nüfusun silahaltına alınması nedeniyle üretimin azalması, arzın talebe yetmemesi, karaborsacılık, savaş milyonlarının doğması olarak sıralanabilir (Ökte, 1951: s.34-39). Verginin çıkarılma amacı II. Dünya Savaşı'nda oluşan kıtlık ve karaborsacılığın yanı sıra savaş sürecinde ezilen işçi kesimi karşısında Yahudilerin zenginleşmesi ve sermaye birikimini arttırması, bu nedenle savaş yükünün dağıtılmak istenmesidir (Akalin, 2002: s.173).

Bir diğer kanun ise 1944 yılında Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunudur. Bu kanun ile tarım ürünleri de vergilendirilmiştir. Kanun savaş nedeniyle artan tarım ürünler fiyatları nedeniyle aşırı kâr edenlerden alındığı için Varlık Vergisi'ni andırmaktadır. Verginin mükellefi vergi toplanma zamanındaki hasadın sahibidir. Vergileme oranında tarım burjuvazisi ile küçük çiftçi ayırımına gidilmemesi vergide adaletsizliğe neden olmuştur (Akalin, 2004: s.102) Kanun Varlık Vergisi'nin tamamlayıcısı olarak görülmüştür.

Tablo 5'te sektörlerin ve hasılanın büyüme oranları verilmiştir. Savaşın Türkiye Ekonomisi'ne yansımaları net şekilde görülmektedir, sektörler ve GSYİH büyüme hızı önemli ölçüde daralmıştır.

Tablo 5: 1940-1950 Dönemi Sektörler ve GSYİH'nin Büyüme Oranı (%)

Yıllar	Sektörler		GSYİH
	Tarım	Sanayi	
1940	-1,2	-10,2	-4,8
1941	-16,5	-2,4	-10,4
1942	19,4	-2,5	5,5
1943	-12,5	-1,4	-9,8
1944	-10,7	-6,1	-5,1
1945	-23,4	-16,6	-15,3
1946	54,2	26,1	32,1
1947	11,7	5,8	4,1
1948	35,6	7,0	16,4
1949	-13,5	-2,7	-5,0
1950	10,9	9,3	9,4

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistik Göstergeler (1923-2006)

Dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelere bakıldığında ise; 1945 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) kuruluşu bu dönemin öne çıkan konularındandır. IMF ve Dünya Bankası'nın kuruluş amacı, II. Dünya Savaşı sonrasında bozulan iktisadi ilişkileri yeniden oluşturmak ve düzenlemektir. IMF, ülkelere ödemeler dengesi sorunlarını çözmeleri için uyum programları çerçevesinde kısa, orta ve uzun vadeli finansman sağlamıştır. Uyum programları çerçevesinde, bu kurumlar tarafından ülkelere devalüasyon, finansal reformlar, fiyat kontrolünün ortadan kaldırılması gibi birçok politika değişikliği önerilmiştir. Dünya Bankası ise ülkelere belirlenen sektörlerde uzun vadeli kalkınmaya ulaşmak için teknik ve mali destek sağlamıştır.

Dünya ekonomisinde bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye IMF'ye henüz üye olmadan 1946 yılında devalüasyon uygulamasına gitmiştir. 1946 yılında yapılan devalüasyon ile 1 USD karşılığında TL 1.28'den 2.80'e çıkarılmıştır. Bu devalüasyonu 1951 yılında Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu, 1954 yılında ise Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu ile dış ticarete korumacılık gevşetilmiştir (Boratav, 2004: s.100).

2.4. 1950-1960 Dönemi İktisat Politikalar

1950 yılı Türkiye için çok partili siyasal rejime geçilen ve bu değişimin beraberinde iktisat politikalarında da değişimlerin yaşandığı bir dönemin başlangıcı niteliğindedir. Tek parti dönemi 1945 Mayıs'ında yapılan bütçe görüşmeleri ile piyasaya bırakılan kontrolsüz para arzı, enflasyon, artan devlet borçları, işçi ve memur kesiminin yaşadığı darboğaz ve kıtlık, karaborsacılık ve vergi sistemine yönelik eleştiriler ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içindeki muhalefet kendini ciddi şekilde göstermeye başlamıştır (Eroğul, 2013: s.11). Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın CHP'den ayrılarak 1946 yılında muhalefet partisi olarak Demokrat Parti (DP)'yi kurması Türkiye Cumhuriyeti siyasî tarihinde çok partili parlamenter rejime geçişin önemli basamağını oluşturmuştur.

DP'nin CHP karşısında yükselme nedenleri; II. Dünya Savaşı esnasında uygulanan Varlık Vergisi Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun toplumsal dengeyi bozmuş olması, savaş ortamının sonucu

olarak enflasyonun dar ve sabit gelirli kesimin gelirlerini eritmesi, DP'nin ticaret, sanayi ve toprak burjuvazisinin yanı sıra tarımdaki küçük üreticinin de desteğini almış olmasıdır (Akalin, 2004: s.120-121). Çok partili siyasal rejime geçiş halkın, küçük esnafların, küçük ve orta ölçekli tarım üreticilerin ve işçilerin sorunlarının dinlenmesi ve gündeme gelmesi için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

DP'nin devletçilik ve özel sektöre bakışı; devlet işletmeciliğinden ziyade “devlet tanzimciliği”, devletin iktisat politikası gelişmesi gereken alanlara teşvik ve koruma, özel sektörün girmediği alanlara kamu hizmeti olarak girmek ve iktisadın içinde doğrudan bulunmadan; iktisadın üzerinde yer almaktır (Ahmad, 1992: s.129). 1950'li yıllarda devletçiliğe tepki olarak serbest piyasa ekonomisi görüşü ön plana çıkmıştır. Bu anlamda ekonomide liberalizasyonu arttırıcı adımlar atılmıştır. İthalat büyük oranda arttırılmış ve fiyat kontrolleri kaldırılmıştır (Şahin, 2007: s.104). Özel yabancı sermayeye petrol, madencilik, imalat sanayi gibi sektörlerde teşvik sağlanmıştır. Devlet sanayi ve tarım kesimini canlandırmak ve özel üretim ve yatırımı desteklemek amacıyla tarımsal, sınai ve temel girdilerde üst yapı alanlarında kamu yatırımlarını arttırmıştır. 1950 yılında önde gelen sermaye kesiminden sağlanan fonlar ile Türk Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur.¹ Bunun yanı sıra sosyal ve verimli alt yapı alanlarında kamu yatırımları da arttırılmıştır. Böylece devlet yatırımlarının toplam sabit yatırımlar içindeki payı yükselmiştir (Hiç, 1988: s.96). Tablo 6'da 1950-1960 döneminde sektörlerin ve hasılanın büyüme oranları verilmiştir. Sanayinin geliştirilmesine yönelik atılan adımlar olumlu sonuç vermiş, sanayi kesimindeki ilerleme görünür hale gelmiştir.

Tablo 6: 1950-1960 Dönemi Sektörler ve GSYİH'nin Büyüme Oranı (%)

Yıllar	Sektörler		GSYİH
	Tarım	Sanayi	
1950	10,9	9,3	9,4
1951	19,8	2,6	12,8
1952	9,5	10,9	12,0
1953	8,7	19,2	11,2
1954	13,9	9,2	-2,9
1955	9,8	11,3	8,1
1956	5,0	9,6	3,3
1957	6,5	10,7	7,9
1958	9,2	5,6	4,6
1959	0,3	3,6	4,6
1960	2,3	0,4	2,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistik Göstergeler (1923-2006)

1950'li yılların ortalarında mevsimsel koşullar ve Kore Savaşı'nın etkisiyle dış talebin azalması ile tarım kesimi zor bir süreç girmiştir. Kore Savaşı'nın 1953 yılında bitişyle büyüme oranları da düşmeye başlamıştır. Bu durumu atlatmak için tarım kesimine yönelik fiyat destekleme programı uygulanmıştır.

Vergi gelirlerinin az olması Merkez Bankası kaynaklarının kullanılmasına neden olmuş ve enflasyon, dış ticaret açıkları ve devlet kontrollerinin artışı beraberinde getirmiştir. Türkiye'de 1950'li yıllarda devletçilik anlayışına tepki olarak kamu hizmeti gören ve ana sanayiye ait bulunanların dışında kamu girişimlerinin planlar hazırlanarak, elverişli koşullarda özel sektöre aktarılacağı hükümet politikası haline gelse de uygulanamadığı görülmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2010: s.84-88-237).

1958 yılında IMF ve OECD ile imzalanan anlaşma ile dış yardım alınmış ve TL devalüe edilerek dolar karşısındaki değeri 2.80 TL'den 9,025 TL'e düşürülmüştür. Bu noktadan sonra Türkiye gereken önlemleri siyasî olarak alamaz hale gelmiş ve 1960 Darbesi ile yönetime el konulduğunda Türkiye Ekonomisi çökmüş vaziyete gelmiştir (Ahmad, 2006: s.287).

2.5. 1961-1979 Dönemi İktisat Politikaları

1960 Darbesi ile yönetime geçen askeri rejim, hükümeti uzun vadeli perspektif yokluğu ve ekonomi yönetiminde paralellik olmaması ile eleştirmekteydi (Pamuk, 2014: s.235). Askeri yönetimle, bahsedilen bu boşluğu doldurmak amacıyla OECD'nin de desteklemesi ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur.

¹Bu bankanın kurucuları arasında İş Bankası, Akbank, Garanti Bank, Yapı Kredi, Osmanlı Bankası, Vehbi Koç, Nuri Dağdelen, Çukurova Sanayi İşletmeleri, İstanbul Ticaret Borsası, Banko Di Roma, Banka Komerçiyale İtalyana, İmar Bankası, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İzmir Pamuk Mensucat, Cabir Selek, Hazım Atıf Kuyucak gibi şirket, banka ve kişiler yer almaktadır

Türkiye’de 1961- 1979 yılları arasında İthal İkameci Sanayileşme Politikası benimsenmiş ve DPT öncülüğünde kalkınma planları hazırlanarak planlı ekonomiye geçilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca düşük faizli kredi, vergi muafiyeti ve ithalat ayrıcalıklarından yararlanmak isteyen özel sektörün DPT’nin onayına ihtiyacı vardı. Bu açıdan DPT özel sektör kararlarında da etkili olmuştur (Owen ve Pamuk, 2002: s.150).

Türkiye’de benimsenen ithal ikameci sanayileşme politikası, ithal edilen ürünlerin tüketiminin azaltılarak üretimde ve yerli ürünlerin tüketiminde artış olarak tanımlanmaktadır (Kadochnikov and Chetverikov, 2003: s.25). Başka bir tanıma göre ise, aynı veya benzer malların üretim tesisinin organizasyonu ile bağlantılı olarak belirli malların ithalatının göreceli olarak azalması veya sona ermesi olarak ifade edilmektedir (Zaitsev, 2004: s.23). Aslında bu anlayışın temeli yurt içinde üretim yapanların, dış rekabetten korunarak üretim yapmaları ve yerli üretimi geliştirmeleridir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak kullanılan bu model, yoğun devlet müdahalesini gerektirmektedir. Devlet müdahalesi yüksek gümrük tarifeleri, kotalar, dış ticaret kısıtlaması, faiz oranları, temel mal ve girdi fiyatları, döviz kurlarının belirlenmesi gibi geniş bir alanı kapsamaktadır (Seyidoğlu, 200: s.590-591).

Tablo 7’de görüldüğü gibi 1960-1980 döneminde I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) hazırlanmıştır.

Tablo 7: 1961-1979 Döneminde Hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları

Plan	Dönem	Temel Özellik
I. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	Karma ekonomik sistemin benimsenmesi, devlet denetim ve müdahalelerinin yoğun olması,
II. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	I. Beş Yıllık Kalkınma Planının devamı niteliğinde olması,
III. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	Tarım ve Toprak Kanunu yürürlüğe konulması, devlet denetim ve müdahalelerinin yoğun olması.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967), KİT reformu, toprak, tarım ve vergi reformu yapılması kararlaştırılarak, özel yabancı sermayenin teşvikine devam edilmesi fakat daha etkin bir şekilde denetiminin sağlanması ilkeleri kabul edilmiştir. Bu planda, karma ekonomik sistem ilkeleri benimsenmiş olsa da devlet kontrollerine ağırlık verilmiştir. Plan çerçevesinde 1965 yılından sonra özel teşebbüsler önemli oranda teşvik almıştır.

1968-1972 yılında hazırlanan II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde hazırlanmıştır. 12 Mart 1971 tarihinde Askeri Muhtıra ile hükümetin sosyal ve ekonomik reformların gerçekleştirmesine ortam sağlanmak amaçlanmıştır. Sosyal ve ekonomik reformlar çerçevesinde sosyal güvenlikle ilgili birçok düzenleme yapılmış ve özel yabancı sermaye üzerinde imalat sanayi için daha yoğun denetimlere başlanmıştır. Tablo 8’de iki plan döneminde yapılan kamu harcamaları görülmektedir.

Tablo 8: I. BYKP ve II. BYKP Dönemi Kamu Harcamaları (Milyon TL)

Yıllar	1963	1964	1965	1966	1967
Kamu Harcamaları	9.752	11.404	14.095	16.333	18.464
	1968	1969	1970	1971	1972
	21.720	25.066	31.898	44.979	49.085

Kaynak: DPT, 1972.

Bu dönemde uygulanacak vergi politikalarının temel amacı ise makroekonomik politikalarla uyumlu büyüme ve istihdam politikalarının desteklenmesine, ekonomide kayıt dışılığın azaltılmasına ve daha basit, adil ve geniş tabanlı bir vergi sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunmaktır (DPT, 2007:11). Tablo 9’da planlı dönemde vergi türlerine göre vergi gelirleri sıralanmıştır. Gelir ve tüketim vergileri, vergi kalemleri arasında önemli bir oluşturmaktadır. Neo-liberalleşmeye giden süreç ise dış ticaret vergileri üzerinden de izlenebilmektedir.

Tablo 9: Kalkınma Planlarında Vergi Gelirlerinin Türlerine Göre Dağılımı (%)

Yıllar	Gelir Vergileri	Servet Vergileri	Tüketim Vergileri	Dış Ticaret Vergileri
1961-1965	34.06	1.57	38.35	26.02
1966-1970	31.27	1.89	37.38	27.45
1971-1975	41.11	1.22	35.20	22.47
1976-1980	54.87	0.89	27.57	16.68

Kaynak: DPT, 1996: s.28.

III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977), petrol ve madende ayrıcalık özel teşebbüsten alınarak, kamu sektörüne geri verilmiştir. Ayrıca bu dönemde Tarım ve Toprak Kanunu yürürlüğe konmuştur (Hiç, 1988: s.96). Bu bağlamda planlar gereği karma ekonomik sistem benimsenmiş olsa da yoğun devletçilik anlayışının hâkim olduğu görülmektedir.

Tablo 10'da döneme ilişkin sektör ve GSYİH büyüme oranları gösterilmektedir. Planlı dönemin başlaması ile beraber sanayileşmenin de bir sonucu olarak tarımın ekonomide payında daralma meydana gelmiş olsa da sanayi sektörü karşısında tarım sektörü hala yerini korumaktadır. Verimlilik ve dış talep artışı sektörlerdeki bu ivmeyi desteklemiştir (İncekara, 2014: s.150). 1979 yılında tarım sektörünün GSYİH içindeki payı % 27,2 olarak gerçekleşmiş ve bu yıldan itibaren tarımın GSYİH içindeki payı giderek azalmıştır.

III. BYKP'de refahı hızla arttıracak bir iktisadi büyüme, sanayinin hasılaya artan oranda katkı yapması gerekliliğine vurgu yapılmış, ayrıca dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla ara ve yatırım malında iç üretime dikkat çekilmiş. Bu kararlılık rakamlara da yansımıştır. 1973 sonrasında sektörlerde yaşanan daralmaların sebebi ise makro ölçekte petrol krizi, mikro ölçekte ekonomik kriz, yüksek enflasyon ve darbeler olarak sıralanabilir (İncekara, 2014: s.150-198).

Tablo 10: 1961-1979 Dönemi Sektörlerin ve GSYİH'nin Büyüme Oranı (%)

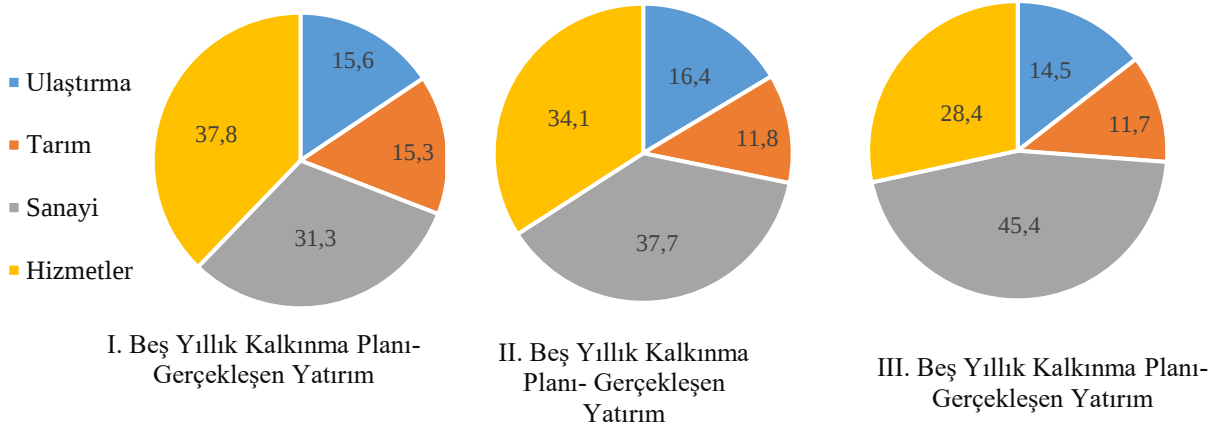
Yıllar	Sektörler		GSYİH
	Tarım	Sanayi	
1961	-4,9	11,7	1,7
1962	5,0	3,5	6,1
1963	9,6	12,0	9,4
1964	-0,4	11,2	4,1
1965	-3,9	9,5	2,6
1966	10,7	15,2	11,7
1967	0,1	8,2	4,5
1968	1,5	11,1	6,7
1969	-1,4	12,0	4,1
1970	2,8	-0,5	3,2
1971	5,1	8,9	5,6
1972	1,0	10,6	7,4
1973	-8,1	12,0	3,3
1974	6,2	7,1	5,6
1975	3,0	9,1	7,2
1976	6,9	8,9	10,5
1977	-2,1	6,6	3,4
1978	2,7	3,1	1,5
1979	-0,2	-5,0	-0,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistik Göstergeler (1923-2006)

- ✓ Sektörlere ilişkin genel ilkeler ise şu şekilde sıralanabilir (DPT, 1972: s.233):
- ✓ Tarım sektöründe talebin yurtiçi üretimle karşılanması esas alınmıştır. Tarımda hava koşullarına duyarlılığı en aza indirecek ürün cinsleri ve teknolojilerin seçilmesi, işletilebilir toprakların sınırına yaklaşılması nedeniyle daha yoğun bir teknoloji kullanılarak birim alan ve hayvan başına verimliliğin artırılması esas alınmıştır.
- ✓ Madencilikte önceliğin metal sanayileri ile enerji hammadde ihtiyaçlarının karşılanmasına dönük arama çalışmalarına yöneltilmesi, ayrıca bilinen maden değerlerinin geliştirilmesi, kaynakların israf edilmeden en iyi biçimde değerlendirilmesi gözönüne alınan ilkelerden olmuştur.
- ✓ İmalat sanayide teknoloji üretilen bir düzeye ulaşılması, dış etkenlere duyarlılığın azaltılması ve sanayinin yapısının değiştirilerek, imalat sanayi üretimi içinde ara ve yatırım malı üreten sanayilerin daha çok ağırlık kazanması esas alınmıştır. Bu nedenle kimya, petrokimya, makina imalat, maden eşya, metal ve elektronik sanayileri başta olmak üzere ara malı ve yatırım malı üreten sanayilere öncelik verilmiş, ayrıca montaj sanayinin imalat sanayine dönüştürülmesi esas alınmıştır.

- ✓ Enerji sektöründe artan yurtiçi enerji talebinin karşılanması için yurtiçi enerji kaynaklarının geliştirilmesine öncelik verilmiş, üretimin talebi karşılayamadığı durumlarda dış kaynaklardan enerji alınması öngörülmüştür.
- ✓ Ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde bu hizmetlere olan talebin, özellikle sanayi sektör, talebinin, fazla kapasite yaratılarak kaynak israfına gidilmeksizin, zamanında ve güvenilir biçimde karşılanması esas alınmıştır. Bu esasa göre demiryollarının geliştirilmesi öncelik kazanmaktadır.

Yatırımların ilk üç kalkınma planında sektörler arası dağılımı oransal olarak Şekil 1’de gösterilmiştir.

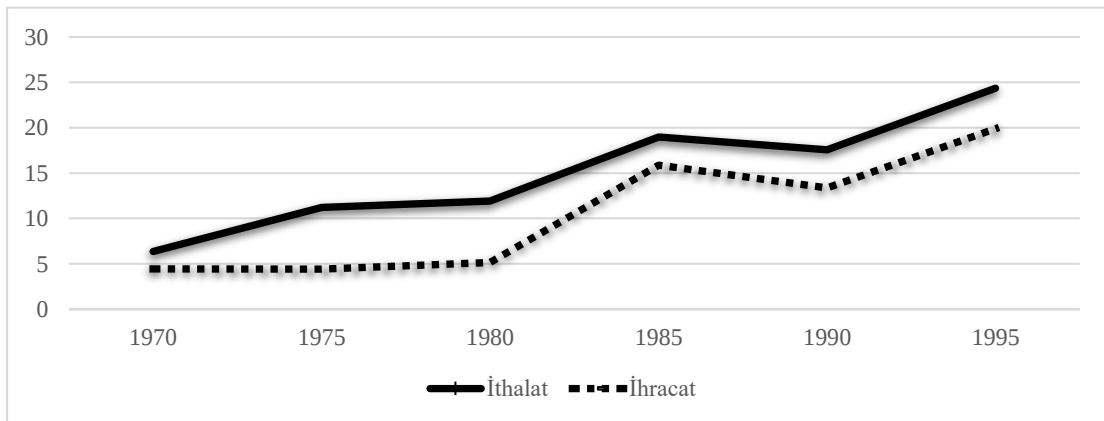
Şekil 1: I. II. ve III. BYKP’de Yatırımlarının Sektörler arası Dağılımı (%)

Kaynak: DPT,1972: s.206.

1970’li yılların ilk yarısından itibaren, petrol krizinin ortaya çıkmasıyla dış borç ciddi miktarda artmıştır. Kaynak ihtiyacının artmasıyla, dış borçlanmayı kolaylaştıracak şekilde kambiyo rejiminde değişikliğe gidilmiştir. Yapılan değişiklikler şu şekilde sıralanabilir (Kazgan, 2005: s.182-183):

- ✓ Türkiye’deki özel firmalar ve KİT’lerin Türkiye’deki bankalar aracılığıyla kullandığı dış kredilerde kısıtlar kaldırılmıştır.
- ✓ Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında çıkarılan kararla, döviz tevdiat hesaplarının kullanımına kısıtlama getirilmiştir.
- ✓ Dış ticaret açığını azaltmak amacıyla yapılan 1970 Devalüasyonu öncesi döviz sıkıntısına çare olmak üzere uygulanan dövize çevrilebilir mevduatın enflasyona yol açması nedeniyle bu hesapların bir daha açılmamasına karar verilmiştir.

Karma ekonomi adımlarının atıldığı bu dönemde ile yabancı sermaye hareketliliği başlamıştır. Şekil 2’de 1970 yılı itibariyle ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların oranları görülmektedir. 1980 sonrasında dış ticaret ve sermaye hareketleri önündeki engellerin kaldırılması, Türk Lirası tam konvertibl hale gelişi de şekil üzerinde izlenebilmektedir.

Şekil 2: Türkiye'nin 1970 Sonrası Dış Açılma Oranı, İthalat ve İhracatın GSYH'a Oranı (%)

Kaynak: Dünya Bankası

Petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak dış ticaret hadlerinde oluşan olumsuz durum ve kaynak kayıplarına yol açan bu değişiklikler sonrası önlemlerin alınamaması hem ithal mallara olan talebi hem de kamu kesiminin finansman açığını artırmıştır (Boratav, 2004: s.129) Dışa kapalı bir yapı gerektiren bu anlayışın Türkiye Ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri ise şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Bu anlayışa göre, yurt içi talebe yönelik üretim yapıldığından yurtiçi talebin yeterli olması gerekmektedir. Bu sebeple, KİT çalışanlarına yüksek ücretler verilmesi, tarımsal destekler ve sosyal güvenlik alanında yapılan iyileştirmeler ile talebin canlı tutulması sağlanmıştır. Fakat vergilerde artış sağlanamaması bütçe açıklarının oluşmasına ve bu açıkların süreklilik kazanmasına zemin hazırlamıştır. Kamu yatırımlarının finansmanını sağlamak için de Merkez Bankası'na başvurulması para arzının artmasına neden olmuş ve enflasyonun artmasıyla sonuçlanmıştır. Enflasyonun yükselmesi ise gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmuştur.
- ✓ Dışa kapalı ve aşırı korumacı yapı nedeniyle kaynakların etkin olarak kullanılmaması sonucunda maliyetler yükselmiştir.
- ✓ İthal girdilere dayanan ve yurtiçi talebe yönelik üretim, döviz darboğazlarına neden olmuştur. Ayrıca 1970'li yıllarda yaşanan petrol şokları da ülke ekonomileri üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir (Pınar, 2014: s.319-320).
- ✓ İktisat politikası kararlarının ve uygulamasında eksiklikler ve gecikmeler yaşanmıştır.
- ✓ Ara malı ve yatırım malı üretim malı üretiminde uygulanan devletçi politikalar iç pazarda etkin olmayan dış pazarda ise rekabet edemeyen bir yapı oluşturmuştur.
- ✓ Yurtiçi tasarruflarda görülen azalmalar sonucu yatırımların yapılamaması gibi sorunlar oluşmuştur (Parasız ve Eroğlu, 2017: s. 226).

Bu süreçte IMF'nin yurtiçi talebin daraltılması ve ihracata yönelik politika uygulamaları yönündeki uyarılarına rağmen, hükümetler bu uyarıları göz ardı etmişlerdir. Yapılan fiyat kontrolleri ve devalüasyon gibi önlemler başarısız olmuş, enflasyon artışı ve toplum huzursuzluğu sonucunda 1980 yılında askeri darbe sonucu ithal ikameci anlayış sona ermiştir (Pınar, 2014: s.319-320).

Dünya ekonomisinde Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü, petrol krizleri ile uluslararası alanda yeni bir iş bölümü gereği doğmuş ve Türkiye için de dönüşümler kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu yeni dönem yani piyasa anlayışının iktisat politikalarına hakim olmaya başladığı dönemdir (Ekzen, 2009: s.91)

3. SONUÇ

Askeri başarının ardından iktisadi bağımsızlığı sağlamayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden devraldığı iktisadi yapı tarıma dayalı, sanayi sektörünün gelişmediği, sermaye birikiminin azınlıklar tarafından kontrol edildiği bir görünümdeydi.

Kuruluş yıllarında kalkınma stratejisi olarak sanayileşme seçilmiş ve derhal uygulamaya konulmuştur. Devlet ise lokomotif işlevi görmüştür. Bu yıllarda toplum dinamikleri baz alınarak, mevcut duruma özgü bir strateji geliştirilmeye özen gösterilmiştir. Toplumun sanayici, işçi, tüccar, çiftçi kesimlerinden temsilcilerin yer aldığı İzmir İktisat Kongresi, iktisadi toparlanmayı ve dışa bağımlılığı en aza çekecek şekilde üretim bilincini oluşturmada kuruluş dönemi iktisadi faaliyetleri arasında önemli bir simgedir.

Türkiye' de 1923-1980 dönemi incelendiğinde ithal ikameci sanayileşme modeli benimsendiği görülmektedir. Sanayileşme stratejisine bağlı olarak sanayileşme planları ve kalkınma planları çerçevesinde sektörlerin ve GSYİH'nin gelişiminin sağlanmasının hedeflendiği görülmektedir.

Türkiye'de 1923-1980 dönemi için öncü sektör niteliğinde olan tarım sektörü için önemli karar ve reformlar hazırlanarak gelişimin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu dönemde tarım sektörü 1923-1929 yılları arasında yıllık ortalama %15 civarında büyürken, Buhran yıllarında büyüme hızı düşmüş, ancak kısa sürede toparlandığı dikkat çekmektedir. Sanayi sektörü incelendiğinde 1923-1930 döneminde istenilen gelişmeyi sağlayamadığı fakat 1930-1939 yıllarında iyileşmelerin olduğu görülmektedir. Sanayi sektöründe toparlanmanın nedeni olarak yapılan sanayileşme planları görülebilir. Uygulanan BBSYP neticesinde sektörler üzerinde olumlu gelişmelerin görüldüğü ve bu planın devamı niteliğinde olan İBSYP planının ara ve yatırım mallarının üretimini kapsayacak şekilde hazırlandığı dikkat çekmektedir. Fakat bu planın yarım kalması sanayileşme hızı açısından ülke için olumsuz bir durum olduğu kabul edilmektedir.

II. Dünya Savaşı yılları Türkiye aktif şekilde savaşa katılmamasına rağmen, alınan tedbirler sonucu hasıla, tarım ve sanayi sektörlerinde olumsuz seyir dönem boyu sürmüştür.

II. Dünya Savaşı sonrası DP yönetimindeki Türkiye’de, yabancı sermayeye sanayide sağlanan teşvikler, sanayi ve tarım kesimini canlandırmak ve özel üretim ve yatırımı desteklemek amacıyla tarımsal, sınai ve temel girdilerde üst yapı alanlarında kamu yatırımlarını artırılmasıyla 1950-1960 döneminde sanayi ve tarım sektöründe gözle görülür büyüme gerçekleşmiştir.

1960 sonrası dönem planlı kalkınma stratejisi ile tarım sektörü sanayi karşısında küçülmek olmakla beraber ekonomide hala önem arz eden sektör olarak yerini korumuştur. Bu noktada verimlilik ve dış talep artışı etkili olmuştur. 1973 sonrasında sektörlerde yaşanan daralmaların sebebi ise makro ölçekte petrol krizi, mikro ölçekte ekonomik kriz, yüksek enflasyon ve darbeler olmuştur.

1980’e giden süreç global ekonomide neo-liberalleşmeyi benimsetirken, Türkiye de bu dönüşüme ayak uydurmak zorunda kalmış ve 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye Ekonomisi artık küresel ekonomiye eklenmede daha kararlı bir yapıya bürünmüştür.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1992). *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980*, İstanbul: Hil Yayın.
- Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akalın U. S. (2002). *Türkiye’de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politikası*, İstanbul: Set Yayınları.
- Akalın, U. S. (2004). *Üç Dönem Üç Ekonomi*, İstanbul: Set Yayınları
- Aysan, M.(2013), *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları*, İstanbul: Minval Yayınları, 2013.
- Boratav, K. (2004), *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*, İmge Kitabevi, Ankara.
- DPT (1972), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*.
- DPT (1996), *Vergi Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Yayın No: DPT: 2454-ÖİK:510, Ankara.
- DPT (2007), *Orta Vadeli Program (2008-2010)*.
- Dünya Bankası.
- Ekzen, N.(2009). *Türkiye Kısa İktisat Tarihi: 1946’dan 2008’e*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Eroğul, C. (2013). *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap.
- İncekara, A. (2014) *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Kadochnikov, S.M. and Chetverikov S.A. (2003). Import Substitution in The Russian Federation in 1998-2002. No:62, 24-29.
- Kazgan, G. (2005), *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)*, *Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No:109, İstanbul.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2010). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Owen, R ve Pamuk, Ş. (2002). *20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Ökte, F.(1951), *Varlık Vergisi Faciası*, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisat Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Parasız, İ. ve Eroğul, İ. (2017). *Tarihsel Süreçte Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ekin Yayın ve Dağıtım Evi.
- Pınar, A. (2014). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Seyitoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Sezen, S.(1999). *Türkiye’de planlama*, Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını.
- Şahin, H. (1995). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Tezel, Y.S. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi(1923-1950)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Tufan, A. (1997). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: A.Ü. Ziraat Fakültesi Halkla İlişkiler ve Yayın Ünitesi.
- Türkiye İstatistik Kurumu İstatistik Göstergeler (1923-2006)
- Ülgen, G. (2005). *Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Sürdürülebilirliği*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Zaitsev D.N. (2004). *The Economy of The Industrial Enterprise*. - M .: INFRA-M, 438.